

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.36.2.3>

Martina Bajčić

TERMINOLOŠKA VARIJACIJA U PRAVNIM TEKSTOVIMA EUROPSKE UNIJE: DINAMIČNOST NASUPROT DOSLJEDNOSTI PRAVNOGA JEZIKA

dr. sc. Martina Bajčić, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet
martina.bajcic@uniri.hr orcid.org/0000-0003-0654-6779

izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42:340.113

811.111:340.113

340.113(4-67EU)

rukopis primljen: 13. rujna 2024; prihvaćen za tisak: 5. studenoga 2024.

Ovaj rad¹ istražuje terminološku varijaciju u pravnim tekstovima Europske unije. U suvremenoj terminologiji varijacija se prihvaća ne samo kao normalna pojava u jeziku struke, već i kao funkcionalno sredstvo koje može doprinijeti dinamičnosti jezika struke. Međutim, u pravnoj znanosti i nomotehnici dosljedna upotreba nazivlja temeljno je načelo izrade propisa s obzirom na to da nedosljedna upotreba nazivlja može prouzročiti neujednačenu primjenu pravnih propisa te narušiti pravnu sigurnost. Ujednačena primjena prava osobito je važna u višejezičnome kontekstu Europske unije. Kako bi se istražila varijacija u tom kontekstu, sastavljen je paralelni korpus engleskih i hrvatskih tekstova Europske unije koji uređuju područje kriptoinovine. Kvantitativnom i kvalitativnom korpusnom analizom utvrdit će se učestalost varijacije u hrvatskome i engleskome jeziku. Raščlanit će se vrste i uzroci varijanata u skladu sa suvremenim teorijskim istraživanjima varijacije u jeziku struke te predložiti novi kriteriji za

¹ Ovaj rad financiralo je Sveučilište u Rijeci projektom 23-242.

utvrđivanje pravnih varijanata pritom uzimajući u obzir posebnosti pravnoga područja. Rezultati će doprinijeti suvremenim teorijskim i na korpus usmjerenim istraživanjima jezika struke te svrishodnosti korištenja paralelnih korpusa u istraživanju terminološke varijacije.

Ključne riječi: terminološka varijacija; pravni tekstovi EU-a; korpusna analiza; višejezični kontekst; institucijsko prevođenje

1. Uvod

Terminološka varijacija u posljednjih nekoliko godina zauzima prominentno mjesto u terminološkim istraživanjima (L'Homme 2020, Freixa 2002, Fernández-Silva i Kerremans 2011, Temmerman 2020). To svjedoči o nadilaženju negativnih stajališta prema varijaciji kao nepoželjnoj pojavi u jeziku struke koja narušava jednoznačnost. Jednoznačnost se smatrala ključnom za normiranje stručnoga nazivlja, te je iskorijenjivanje višeznačnosti i višesmislenosti radi postizanja precizne komunikacije u okvirima neke struke bio jedan od osnovnih ciljeva opće teorije terminologije (Wüster 1985). No, danas empirijska istraživanja potvrđuju terminološku varijaciju u jeziku struke u rasponu od čak 15 do 35 % (Daille 2005). Terminološka varijacija se stoga prihvaća u suvremenoj terminologiji kao funkcionalni aspekt jezika struke s jedne strane, te dinamičnosti pojmova kao višedimenzionalnih jedinica stručnoga znanja, s druge strane. U ovome kontekstu govori se i o „nezasićenosti pojmova“ koja se može objasniti kao mogućnost pristupanja pojmu iz neke nove perspektive (usp. Fernández-Silva 2017: 155). Osobito korpusno utemeljena istraživanja o nazivima u upotrebi i priklanjanje deskriptivnim te funkcionalnim pristupima terminologiji pridonijeli su prihvaćanju varijacije kao fenomena prisutnog i učestalog u jeziku struke. Varijacija se karakterizira kao normalna pojava, očekivana zbog različitog shvaćanja kategorija koje se opisuju (Parizoska i Stanojević 2018: 621), a ne devijacija od normiranoga oblika, koja je motivirana kontekstom i komunikacijskom situacijom (Bergovec 2020: 135). Polazeći od inherentne višedimenzionalnosti i nezasićenosti pojmova, govori se o dimenzijskim ili aspektualnim varijantama koje aktiviraju određene aspekte pojma ovisno o perspektivi promatranja (npr. Daille 2017). Modifikacije naziva prouzročene unutarkategorijskom višedimenzionalnošću rezultiraju funkcionalnim varijantama koje ističu neku inherentnu značajku pojma motiviranu kontekstom, registrom, različitim konceptualizacijom ili ga preciznije smještaju u pojmovni sustav domene

(Bergovec 2020: 144). Takve modifikacije mogu biti poželjne iz perspektive različitih korisnika, osobito nestručnjaka, premda ne u svim područjima.

1.1. Terminološka varijacija u pravnim tekstovima

Iako sve veći broj empirijskih istraživanja potvrđuje terminološku varijaciju u pravnim tekstovima (npr. Lončar 2020, Clay 2022, Biel 2023, Bajčić 2023, Dobrić Basaneže i Bajčić 2023), nedosljedna upotreba pravnog nazivlja smatra se nepoželjnom jer može dovesti do iščitavanja različitoga značenja za dva naziva ili više njih koji označavaju isti pojam (tzv. pseudo-divergencija, Lončar 2020: 275). Negativan stav o varijaciji u pravnim tekstovima ima uporište u tradiciji pravne hermeneutike i nomotehnike, s obzirom na to što upute o izradi zakonodavnih propisa (dosljedno) propisuju dosljednu upotrebu istog pravnog naziva za isti pravni pojam. Navedeno načelo terminološke dosljednosti zagovara se u nomotehničkim smjernicama na nacionalnoj razini pojedinih država, a osobito u kontekstu izrade višejezičnih propisa EU-a koji, radi postizanja pravne sigurnosti, zahtijevaju usklađivanje nazivlja među jezicima, ali i unutar jednoga jezika. Višejezična usklađenost nazivlja opisuje se kao međujezična konkordancija (Prieto Ramos 2014: 137), ili slikovito, horizontalna dimenzija nazivlja EU-a, a unutarjezična usklađenost kao vertikalna dimenzija (cf. Bajčić 2020).

Zajednički praktični vodič Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije namijenjen osobama koje sudjeluju u izradi zakonodavstva Europske unije u tom smislu govori o formalnoj dosljednosti koja je definirana točkom 6.2. kao terminološka dosljednost koja podrazumijeva da se za iste pojmove moraju upotrebljavati isti nazivi, odnosno da se isti nazivi ne smiju upotrebljavati za označivanje različitih pojmova.² Jedinствена metodološko-nomotehnička pravila za izradu akata koje donosi Hrvatski sabor (Narodne novine br. 74/2015) u članku 38. govore o dosljednom izričaju (terminologiji):

- (1) U cijelom tekstu propisa upotreba jednog izričaja (terminologije) mora biti dosljedna, vodeći računa i o propisima koji su na snazi u pravnom sustavu.

² „Terminologija koja se upotrebljava u određenom aktu mora biti dosljedna unutar samog akta, ali i usklađena s aktima koji su već na snazi, osobito onima iz istog područja. Za identične koncepte upotrebljavaju se isti termini, po mogućnosti uz što manje udaljavanje od njihova značenja u uobičajenom, pravnom ili tehničkom jeziku.“ <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/HR-Vodic-za-izradu-zakonodavnih-akata.pdf> (posjet 1. 6. 2024.)

- (2) Kada se izraz upotrijebi u propisu u jednom značenju, mora se u istom značenju koristiti u cijelom tekstu propisa.

Slične upute nalazimo i u drugim državama članicama EU-a, poput Savezne Republike Njemačke. Opće upute za izradu pravnih propisa Savezne Republike Njemačke detaljno propisuju upotrebu pravnih pojmova i pravnih naziva koji se moraju pomno odabrati, jednoznačno opisati i dosljedno upotrebljavati (točke 60-61).³

Nedostatak dosljednosti u izradi višejezičnih pravnih propisa smatra se osobito problematičnim jer podriva jasnoću u višejezičnome pravu koje se oslanja na prevođenje (Strandvik 2012: 39). Slijedom toga, unatoč opisanim metodološkim i teorijskim zaokretima u promatranju naziva u upotrebi te prihvaćanju terminološke varijacije kao dijela stručnog jezika i prepoznavanja njezina potencijala za dinamiku stručnoga diskursa, u jeziku prava ona predstavlja svojevrsno odstupanje od načela dosljednosti kao temelja i uvriježene prakse izrade pravnih tekstova, a imajući na umu važnost dosljedne i ujednačene upotrebe nazivlja za postizanje pravne sigurnosti.

Kako bi se istražila varijacija pravnoga nazivlja EU-a analizirat će se paralelni korpus sastavljen od tekstova EU-a o kriptoomovini na hrvatskome i engleskome jeziku. Ključni nazivi izvlačit će se prema kriteriju učestalosti te će se usporediti s nazivima u najvećoj terminološkoj bazi EU-a IATE. Raščlanit će se utvrđene varijante pritom uzimajući u obzir posebnosti jezika pravne struke, te utvrditi prevalentnost varijacije u jednom ili više jezika. Prije korpusne analize, definirat će se terminološka varijacija i oprimjeriti pravnim nazivima iz hrvatskih i europskih pravnih propisa. Ukazat će se na problematiku utvrđivanja osnovnoga naziva pravnih varijanata te nužnost uvođenja dodatnih kriterija za njihovu klasifikaciju.

³ Upute za izradu pravnih propisa Savezne Republike Njemačke. Točka 60: „Einem Begriff, der im Recht bereits verwendet wird, sollte kein anderer Bedeutungsinhalt zugeschrieben werden, wenn dafür kein Anlass besteht. Besser ist es, einen neuen Begriff zu prägen.“ Točka 61: „Der Gebrauch von Fachausdrücken muss sorgfältig geplant werden: Zunächst ist zu klären, welche Fachausdrücke aus anderen Vorschriftentexten übernommen oder neu gebildet werden müssen, und was sie bezeichnen sollen.“ (Teil B Teil Allgemeine Empfehlungen für das Formulieren von Rechtsvorschriften) https://hdr.bmj.de/page_b.1.html (posjet 1. 6. 2024.) I druge države izvan EU-a imaju slične smjernice koje podcrtavaju terminološku dosljednost kao ključnu za jasno pisanje pravnih propisa (npr. Australija i SAD, vidjeti Biel 2023: 109).

2. Terminološka varijacija: definicija i vrste

Unatoč većem interesu za varijaciju u terminološkim istraživanjima, u literaturi postoje različita shvaćanja i definicije varijacije. Prema definiciji Daille i dr. (1996: 3), varijanta je naziv koji je semantički ili pojmovno povezan s osnovnim nazivom (eng. *original term*). Terminološkom varijacijom označuje se supostojanje nekoliko više ili manje sličnih naziva za isti pojam (Bergovec 2020: 135). Svrshodno je razgraničiti terminološku varijaciju od sinonimije (u okviru leksičke semantike), imajući na umu da se terminologija bavi jezikom struke i nazivima, a ne riječima. Također, kao što naglašava Bergovec (2020: 137), sinonimijom se tradicionalno pretpostavlja odnos različitih leksičkih jedinica u istome ili sličnome značenju. Poimanje varijacije u terminološkoj literaturi stoga je šire od tradicionalnoga poimanja sinonimije, koje podrazumijeva da jedan naziv (prvi) može zamijeniti drugi naziv (drugi) u svim rečenicama u kojima se pojavljuje drugi, odnosno, da drugi može zamijeniti prvi u svim rečenicama u kojima se prvi pojavljuje (L'Homme 2020: 161).

Budući da nazivlje čini bitan dio stručnih tekstova, proučavanje naziva i varijanata može doprinijeti boljem razumijevanju jezika struke. Pravni nazivi kao jezične oznake koje označavaju pojmove, odnosno jedinice znanja u pravnoj domeni (ISO 1087 2019, 3, 7), služe kao točke pristupa pravnom znanju (Biel 2014), prenose ga i uokviruju (Bajčić 2017, 2024). Idealno, jedan pojam označen je samo jednim nazivom u skladu s načelom jednoznačnosti. Ako više naziva označava identičan pravni pojam, tradicionalno se govori o sinonimiji kao simetričnom odnosu između naziva koji imaju isto ili blisko značenje, dok varijacija obuhvaća širi raspon naziva odnosno 'fenomena' različitog izražavanja istog pojma u tekstu (L'Homme 2020: 153, Bajčić 2023: 276). Varijante naziva tako nastaju različitim jezičnim mehanizmima modifikacije i promjenama morfoloških i sintaktičkih oblika te obuhvaćaju i različite jezične oblike: infleksijske oblike, grafičke varijante, istoznačnice ili bliskoznačnice pa čak i kontekstualne fenomene koji utječu na strukturu naziva (ibid). Terminološke su varijante svi oblici naziva koji se od osnovnoga naziva koji je uglavnom jednorječan ili dvorječan, razlikuju po obliku i/ili značenju (cf. Cigan 2018).

Najčešće se u literaturi razlikuju denominativne varijante na razini naziva (Freixa 2006: 51), tj. formalne varijante (usp. Bergovec 2020: 146, Fernández-Silva 2016: 63) od pojmovnih varijanata. Ovim se kategorijama varijanata mogu dodati i jezične (Daille 2017: 35) koje karakterizira postojanje

nje sličnih leksema uz neke manje modifikacije zbog čega se lako prepoznaju kao varijante; te varijante s obzirom na registar koje su rezultat komunikacijskih potreba zbog promjene u registru i razini stručnosti (Bergovec 2020: 137).

Valja spomenuti i da osnovni naziv nije nedvosmisleno definiran, te da u literaturi postoje različiti kriteriji njegova određivanja, poput kriterija učestalosti pojavljivanja različitih naziva, prema kojemu je osnovni naziv onaj koji u korpusu ima najviše potvrda. Taj kriterij primijenjen je primjerice u istraživanju varijanata u hrvatskome medicinskom jeziku (Bergovec 2020). S druge strane, u jeziku prava može se razmotriti i kriterij 'prvog pojavljivanja' prema kojemu je osnovni naziv onaj koji se prvi pojavio u tekstu (usp. Fernández-Silva 2016), ili je potvrđen u terminološkoj bazi ili prihvaćen od stručnjaka (cf. Daille i dr. 1996, Cigan 2018). Navedeni kriterij prvog pojavljivanja sukladan je načelu dosljednosti te nužnosti terminološkog usklađivanja s nazivima koji su u ranijoj upotrebi u srodnom području prema navedenim nomotehničkim smjernicama.

2.1. Problem osnovnog naziva pravnih varijanata

Potencijalna ograničenja primjene ovih kriterija na utvrđivanje pravnih varijanata proizlaze iz činjenice što je moguće da nazivi koji su više prisutni ili prvi zabilježeni u korpusu, nisu nužno i osnovni nazivi, što potkrijepljuju sljedeći primjeri naziva u hrvatskim propisima i u propisima EU-a.

Polazeći od promatranja naziva *pravodobno* i *pravovremeno* u upotrebi, pregledom najveće zbirke propisa, sudske prakse i pravne literature u Republici Hrvatskoj IUS-INFO⁴ pretražili smo trenutno važeće zakone u kojima se pojavljuju ovi nazivi te kratkom analizom sadržaja pronađenih zakona pokušali usporediti a) njihovu učestalost, b) najranije zabilježenu potvrdu naziva te c) kontekste u kojima se pojavljuju.

⁴ <https://www.iusinfo.hr/>

Procjenjujući učestalost, rezultati pokazuju da se *pravodobno* upotrebljava u 217 trenutno važećih zakona Republike Hrvatske.⁵ Konteksti u kojima se naziv pojavljuje su: *pravodobno izvješćivanje*, *pravodobno podnošenje zahtjeva*, *pravodobna primjena*, *pravodobna obavijest*:

- 12 **Zakon o javnom okupljanju (7) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst** · Zakoni 🕒
ukoliko: 1. nije **pravodobno** i uredno prijavljeno, 2. je prijavljeno na prostorima na kojima se na temelju ovoga Zakona ne smije održavati, 3. je Načelnik policijske uprave rješenjem će zabraniti održavanje javne priredbe ako: 1. nije **pravodobno** i uredno prijavljena, 2. organizator ne provede mjere

- 13 **Zakon o stručno-pedagoškom nadzoru (1) - osnovni tekst** · Zakoni 🕒
osuvremenjavanje, - prati rad stručnih tijela školske ustanove. Članak 11. Školski nadzornik dužan je **pravodobno** obavijestiti ravnatelja školske ustanove

- 14 **Zakon o općoj sigurnosti proizvoda (4) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst** · Zakoni 🕒
pravodobno obavješćivanje o opasnostima koje ti proizvodi mogu predstavljati te poduzimati odgovarajuće mjere, po potrebi i povlačenje proizvoda s tržišta ili ... **pravodobno** i na prikladan način upozorene na rizike, uključujući i objavljivanje posebnih upozorenja, 4. za svaki proizvod koji bi mogao biti opasan

- 15 **Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2001. (2) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst** · Zakoni 🕒
prijedlog Povjerenstva i uz suglasnost koordinatora nadležnog za područje određene županije. Članak 18. Državni zavod za statistiku: 1. **pravodobno** organizira i osigurava **pravodobno** obavješćivanje stanovništva o popisu, 6. preko svojih ispostava nadzire rad ovlaštenih osoba u popisu i vodi brigu

- 16 **Zakon o potrošačkom kreditiranju (10) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst** · Zakoni 🕒
vjerovnik, **pravodobno** potrošaču pružiti sve informacije iz ovoga članka, a koje sadrže: a) ristu kredita, b) ime i prezime, odnosno naziv i adresu ... **pravodobno** i besplatno obavješćivanje, sukladno članku 9. stavku 2. ovoga Zakona, o rezultatima konzultiranja baze podataka koje se provodi radi procjene ... i kreditni posrednik dužni su, na temelju uvjeta kredita koje nudi vjerovnik, izraženih postavki i informacija pruženih potrošaču, **pravodobno** potrošaču pružiti ... prilagodbu, te sve naknade koje se moraju platiti u slučaju neispunjenja obveze plaćanja, j) pravo potrošača na

Prikaz 1. Rezultati pretraživanja naziva pravodobno u IUS-INFO

S druge strane, naziv *pravovremeno* spominje se u 25 trenutno važećih zakona (od ukupno 99).

⁵ Ukupan broj pronađenih zakona koji sadržavaju naziv *pravodobno* – ne uzimajući u obzir podzakonske propise, međunarodne ugovore i lokalne propise – je 422.

terapije, – pravovremeno izvješćivanje liječnika u slučaju ... kojom se evidentiraju svi provedeni postupci tijekom 24 sata, – pravovremeno izvješćivanje liječnika o stanju bolesnika, posebice o promjeni zdravstvenog

5	Zakon o Jadroliniji, Rijeka (2) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst - Zakoni Hrvatske. (2) U obavljanju osnovne zadaće Društvo je dužno pravovremeno predlagati Red plovidbe kojeg odobrava ministar pomorstva, prometa i veza (u	🕒
6	Zakon o geološkim istraživanjima (1) - osnovni tekst - Zakoni . pravovremeno poduzimati mjere za sigurnost građana; 4. osigurati zaštitu čovjekove okoline i zaštićenih objekata. Organizacija udruženog rada koja izvodi	🕒
7	Zakon o medijima (4) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst - Zakoni obavljaju javnu službu i/ili dužnost dužni su davati točne, potpune i pravovremene informacije o pitanjima iz svog djelokruga. (2) Informacije u posjedu ... od tri dana od primitka presude podnijeti žalbu nadležnom županijskom sudu. (2) Žalba se ne dostavlja protivnoj stranci na odgovor. Pravovremenu	🕒
8	Zakon o provedbi Uredbe (EU) br. 536/2014 Europskog parlamenta i vijeća od 16. travnja 2014. o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi te o stavljanju izvan snage Direktive 2001/20/EZ (1) - osnovni tekst - Zakoni ispitivač ili ispitivač kojem je glavni ispitivač delegirao navedenu aktivnost pravovremeno ne obavi razgovor s ispitnikom ili njegovim zakonito imenovanim	🕒
9	Zakon o dentalnoj medicini (4) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst - Zakoni pravovremeno izvjestiti pacijenta te ga uputiti drugom doktoru dentalne medicine iste struke. (2) Ako je doktor dentalne medicine zaposlen kod drugog doktora	🕒
10	Zakon o društveno poticanoj stanogradnji (10) - trenutno važeći redakcijski pročišćeni tekst - Zakoni m2 korisne površine nije više od etalonske cijene građenja, – izvođač osigura odgovarajuće jamstvo	🕒

Prikaz 2. Rezultati pretraživanja naziva pravovremeno u IUS-INFO

Analiza sadržaja pronađenih zakona upućuje na slične kontekste upotrebe ovog naziva kao i u slučaju naziva *pravodobno*, npr. *pravovremeno obavješćivanje*, *pravovremeno izvješćivanje*, *pravovremeno pozivanje stranaka*, itd. Kada je riječ o tome koji je naziv prvi zabilježen u korpusu, naziv *pravodobno* potvrđen je u starom Zakonu o obveznim odnosima iz 1978., koji nije na snazi od 2006.⁶ Taj se naziv upotrebljava i u trenutno važećem Zakonu o obveznim odnosima.⁷ Oslanjanjem na rezultate analize pravne baze

⁶ Zakon o obveznim odnosima (1978) ("Službeni list SFRJ" br. 29/78., 39/85., 46/85., 57/89., "Narodne novine" br. 53/91., 73/91., 3/94., 111/93., 107/95., 7/96., 91/96., 112/99., 88/01., 35/05.)

⁷ Zakon o obveznim odnosima („Narodne novine“ br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18 i 126/21).

IUS-INFO, zaključujemo da je naziv *pravodobno* učestaliji te se koristi u većem broju trenutno važećih zakona, no bez provođenja daljnje (pravne) analize o tumačenju ovih naziva u praksi nije moguće donijeti zaključke o tome koji je od ova dva naziva osnovni.

Slične primjere pravnih varijanata nalazimo i u zakonodavnim tekstovima Europske unije. Tijekom godina europskih integracija mijenjana je ne samo struktura Europskih zajednica (od Europske zajednice za ugljen i čelik, Europske ekonomske zajednice te Europske zajednice za atomsku energiju do danas Europske unije koja ima pravnu osobnost), već su mijenjane i ovlasti, pa i nazivi institucija. Vijeće Europske unije tako se prije stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona (2009)⁸ nazivalo Vijeće ministara, a danas se naziva Vijeće Europske unije, npr. na službenim mrežnim stranicama EU-a,⁹ ili samo Vijeće, npr. u Ugovoru o funkcioniranju Europske unije.¹⁰ Ovakve terminološke varijante ponekad su rezultat izmjena ranijih propisa, ili donošenja uzastopnih propisa. U Općoj uredbi o zaštiti podataka koristi se primjerice naziv *privola ispitanika*, a u ranijem propisu koji je prethodio Uredbi Direktivi 95/46/EZ naziv *suglasnost osobe čiji se podaci obrađuju*.¹¹ Možda se ove varijante ne čine problematičnima, no, s obzirom da se nazivi nisu mijenjali na drugim jezicima EU-a (eng. *data subject's consent*, njem. *Einwilligung der betroffenen Person*), dolazi do nedosljednosti kod navođenja ovoga pojma u sudskim presudama koje upućuju i na direktivu i na uredbu. Sadržajno isti pojam stoga se različito imenuje, protivno zahtjevu formalne i sadržajne dosljednosti.

⁸ Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije, 2010/C 83/01.

⁹ Naziv *Vijeće Europske unije* upotrebljava se primjerice na službenim mrežnim stranicama EU-a: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/council-european-union_hr (posjet 1.6.2024.)

¹⁰ Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije, 2010/C 83/01. Lončar (2020: 275) spominje *član Europskoga parlamenta* što je naziv koji se upotrebljava u Ugovoru, dok u drugim aktima nalazimo *zastupnik Europskoga parlamenta*.

¹¹ Uredba 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), Službeni list L 119 4.5.2016., str. 1–88. Direktiva 95/46/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 24. listopada 1995. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom protoku takvih podataka, Službeni list L 281, 23.11.1995, str. 31–50.

Ranije istraživanja (Bajčić 2023) utvrdila su slične dijakronijske varijante naziva za *pravo odustanka* kao novouvedenog pravnog instituta u području europskoga prava potrošača, koji se u starijim direktivama EU-a označavao različitim nazivima:

right of withdrawal → *pravo na povlačenje, pravo na jednostrani raskid ugovora, pravo odustanka, pravo na odustanak*

Unatoč tomu što se naziv *pravo odustanka* upotrebljava danas u hrvatskim inačicama zakonodavstva EU-a, neki hrvatski zakoni i dalje upotrebljavaju varijante iz ranijih direktiva poput *prava na jednostrani raskid ugovora* (npr. Zakon o zaštiti potrošača), što znači da se prvi potvrđeni naziv ne može uzeti kao osnovni.¹²

Ovi primjeri ilustriraju da su i pravni nazivi podložni promjenama, ali i da u slučaju pravnih varijanata nije jednostavno utvrditi osnovni naziv ni primjenom kriterija učestalosti, niti kriterija prvog pojavljivanja naziva u tekstu. Također, teže je uočiti jesu li određeni pravni nazivi koji supostoje u pravnim tekstovima denominativne ili formalne varijante na razini naziva ili pak pojmovne. Vrste varijanata nužno je stoga prilagoditi području istraživanja s obzirom na specifičnosti svakog područja, ali i jezicima u kojima se istražuju varijante. Primjeri pravnih varijanata osobito ukazuju na teškoću njihove klasifikacije i utvrđivanja osnovnog naziva zbog specifične prirode područja prava, (supostojanja) pravnih propisa i pravnih pojmova.

3. Metodologija

Za potrebe ovog istraživanja izrađen je paralelni korpus tekstova na engleskome (Crypto, English) i hrvatskome jeziku (Crypto, Croatian) u alatu SketchEngine.¹³ Korpusom je obuhvaćeno osam dokumenata EU-a koji se odnose na kriptoimovinu u engleskim i hrvatskim jezičnim inačicama (ukupno 16 dokumenta). Svi dokumenti dostupni su u višejezičnoj online zakonodavnoj bazi EurLex. Ključni nazivi automatski su izlučeni s pomoću alata SketchEngine. Budući da je riječ o novijem području izlučeni nazivi uspoređeni su s nazivima u terminološkoj bazi EU-a IATE.¹⁴ U analizi rezultata i

¹² Zakon o zaštiti potrošača, Narodne novine br. 41/14, 110/15, 14/19 i 19/22. Za detaljnu analizu varijanata naziva *pravo odustanka* vidjeti Bajčić (2023).

¹³ Alat za upravljanje korpusima dostupan na <https://sketchengine.eu> (posjet 23. 7. 2024.), Kilgariff i dr. (2014).

¹⁴ <https://iate.europa.eu/home> (posjet 10. 7. 2024.)

diskusiji prikazani su odabrani primjeri varijanata. U Tablici 1. prikazana je veličina paralelnoga korpusa:

Tablica 1. *Veličina paralelnoga korpusa*

	Engleska inačica	Hrvatska inačica
Broj pojava	304,398	275,009
Broj riječi	251,850	222,887
Broj rečenica	9,925	11,225
Broj dokumenata	8	8

S obzirom na prirodu analiziranog područja korpusom su obuhvaćeni i zakonodavni i nezakonodavni akti: uredbe, mišljenja, rezolucije. Budući da kriptoimovina dosad nije bila zahvaćena propisima EU-a o financijskim uslugama, države članice mogle su samostalno uređivati ovo područje (Materljan 2023). U skladu s hrvatskim propisima, prije pokretanja poslovanja s kriptoimovinom nisu bile potrebne posebne licence ili odobrenja, zbog čega ne iznenađuje broj od čak 18 registriranih trgovačkih društava koja u Hrvatskoj trenutno pružaju usluge ulaganja i poslovanja s kriptoimovinom (Materljan 2023). Donošenjem većeg broja uredaba, to bi se trebalo promijeniti, imajući na umu važnost ujednačene regulacije prijenosa virtualne imovine u Uniji. Zbog toga se i proširilo područje primjene Uredbe (EU) 2015/847 i na prijenose virtualne imovine, a ne samo na prijenose novčanih sredstava, odnosno na novčanice i kovanice, knjižni novac te elektronički novac. Ta je Uredba donesena kako bi se u cijeloj Uniji osigurala ujednačena primjena zahtjeva Stručne skupine za financijsko djelovanje (FATF) o pružateljima usluga elektroničkog prijenosa, osobito obveze pružatelja platnih usluga da uz prijenose novčanih sredstava navedu informacije o platitelju i primatelju. Najnovijim izmjenama FATF-ovih standarda o novim tehnologijama iz lipnja 2019., kojima je cilj regulacija virtualne imovine i pružatelja usluga povezanih s virtualnom imovinom, uvedene su nove i slične obveze za pružatelje usluga povezanih s virtualnom imovinom, u svrhu lakše sljedivosti prijenosa virtualne imovine.¹⁵ Ne začuđuje stoga ni terminološka neuređenost te pojmovna neodređenost područja kriptoimovine koja se

¹⁵ Uredba (EU) 2023/1113 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. svibnja 2023. o informacijama koje se prilažu prijenosima novčanih sredstava i određene kriptoimovine i o izmjeni Direktive (EU) 2015/849.

označava i nazivima *virtualna*,¹⁶ odnosno *digitalna imovina*. Pojmovi poput *lanca blokova* ili *blockchain tehnologije* na kojoj se temelji kriptoinovina označavaju (decentralizirane) baze podataka koje bilježe transakcije trajno, točno i anonimno. Napomenimo da smo u našem korpusu zabilježili oba naziva:

blockchain → *lanac blokova, blockchain*

Temeljna obilježja ove tehnologije su stoga: decentralizacija, neizmjenjivost podataka i transparentnost (Čulinović-Herc i dr. 2021), te ona ima primjenu u mnogim područjima poput financija, industrije, zdravstva, itd. U novije vrijeme promišlja se upotreba ove tehnologije i u kontekstu javnih registara, u svrhu digitalizacije zemljišnih knjiga (Dešić i Lenac 2020). Uspješnost primjene i regulacije ove tehnologije ovisit će i o jasnom imenovanju ključnih pojmova.

Premda je tvorba naziva nuspojava razvoja novoga područja, pri imenovanju novih pojmova u višejezičnome pravu EU-a potrebno je voditi računa i o usklađenosti između naziva različitih jezika te o dosljednoj upotrebi naziva u svim tekstovima istoga područja na svim jezicima (terminološka ekvivalencija). Iz tih razloga, nisu poželjna (veća) odstupanja u broju naziva na službenim jezicima EU-a. Naprotiv, teži se konvergenciji nazivlja te simetričnom odnosu naziva pojedinih jezika kada se varijante izvornog teksta simetrično preslikavaju u prevedenom ciljnom tekstu (cf. Biel i Koźbial 2020: 79):

crypto-asset automated teller machines, crypto-ATMs →
bankomati za kriptoinovinu, kriptobankomati

Upotreba paralelnog korpusa na taj način pruža uvid u odnos između izvornih i ciljnih tekstova (Biel i Koźbial 2020: 72) te olakšava praćenje dosljednosti, s obzirom na to da se takve pojave lakše uočavaju u razlikama među jezicima (Lončar 2020: 268). Također, kontrastivnom analizom engleskoga i hrvatskoga jezika stječu se vrijedni uvidi u usklađenost nazivlja na više jezika. Očekuje se naime da će terminološka varijacija biti češća u hrvatskom korpusu, a manje prisutna u engleskome jer se, unatoč načelu jednake vjerodostojnosti svih verzija zakonodavstva EU-a, prevodi (najčešće) s engleskoga na hrvatski jezik, te uzimajući u obzir činjenicu da je

¹⁶ U skladu s Uredbom 2023/1113, definicija kriptoinovine odgovara definiciji virtualne imovine iz revidiranih preporuka FATF-a (točka 10, Uredba 2023/1113).

hrvatski jezik najmlađi službeni jezik EU-a što se odražava na veću nestabilnost i varijaciju nazivlja koje se još uvijek razvija kako države članice uspostavljaju svoj 'eurolekt' (cf. Biel 2024; Bajčić 2024).¹⁷ Polazeći od ključnih saznanja ranijih istraživanja naglasak je u ovom radu stavljen na višечlane pravne nazive koji uokviruju složene jedinice pravnoga znanja. Višечlani nazivi učestali su u pravnim tekstovima EU-a (Dobrić Basaneže i Bajčić 2023); podložni varijaciji (Biel 2023: 93), te problematični za prevođenje (Cabezas-García i León-Araúz 2023). Prepoznavanje 'glave' višечlanog izraza kao nositelja značenja može biti osobito zahtjevno za strojne i ljudske prevoditelje i prouzročiti neadekvatna prijevodna rješenja.

3.1. Cilj istraživanja

Analizom paralelnog korpusa i pregledom terminološke baze IATE istražiti će se učestalost varijacije u hrvatskome korpusu u odnosu na engleski te učestalost varijacije u terminološkoj bazi IATE u odnosu na izrađeni korpus kako bi se donijeli preliminarni zaključci o vrstama pravnih varijanata u zakonodavnim tekstovima EU-a, te pokušali utvrditi uzroci varijanata. Rezultati će doprinijeti suvremenim teorijskim i korpusno-usmjerenim istraživanjima jezika pravne struke te svrishodnosti korištenja paralelnih korpusa u istraživanju terminološke varijacije. Na praktičnoj razini unaprijediti će se kvaliteta pravnih prijevoda korištenjem paralelnih korpusa za odabir i provjeru pravnih naziva koji su preuzeti iz terminoloških baza, strojnih prevoditelja ili alata koji se temelje na sustavima generativne umjetne inteligencije.

¹⁷ Eurolekti su kontrolirane europeizirane varijante nacionalnih pravnih i administrativnih jezika koje upotrebljavaju institucije EU-a i koje podliježu višejezičnom posredovanju zakonodavaca, prevoditelja, pravnika lingvista i drugih dionika postupka donošenja višejezičnoga zakonodavstva EU-a. Engleski i francuski pritom osobito utječu na druge jezike s obzirom na njihovu dominantnu ulogu kao radnih jezika i činjenice da su tijekom godina poprimili jedinstvena kulturološki i pravno neutralna obilježja (Biel 2024). Pojedini se eurolekti razlikuju u stupnju razvijenosti ('zrelosti'). Službeni jezici osnivačkih država članica: francuski, njemački, nizozemski i talijanski najstariji su eurolekti, dok su najmlađi oni najnovijih država članica poput hrvatskog, što se preslikava na terminološku zastupljenost pojedinih jezika u IATE: engleski jezik ima 824452 naziva, francuski 731934, njemački 626081, a hrvatski samo 50295 (<https://iate.europa.eu/info/statistics/global>, posjet 23. 7. 2024.). Govori se o tri razvojne faze eurolekta: inicijalna predpristupna formativna faza, tranzicijska faza, zrela postpristupna faza (Biel 2014).

3.2. Analiza rezultata

Ključni višечlani izrazi u engleskome korpusu izlučeni su korištenjem alata SketchEngine prema kriteriju učestalosti („extract keywords“).

SINGLE-WORDS ✓ MULTI-WORD TERMS ✓

reference corpus: English Web 2021 (enTenTen21) (items: 23,527)

Term	Term	Term
1 crypto-asset service ...	18 technical standard ...	35 third country ...
2 asset-referenced token ...	19 regulatory technical standard ...	36 significant e-money token ...
3 crypto-asset service provider ...	20 market infrastructure ...	37 reserve asset ...
4 competent authority ...	21 significant asset-referenced token ...	38 beneficial owner ...
5 obliged entity ...	22 legal arrangement ...	39 reserve of assets ...
6 e-money token ...	23 dlt market ...	40 payment service ...
7 financial entity ...	24 dlt market infrastructure ...	41 customer due diligence ...
8 first subparagraph ...	25 ict risk ...	42 ledger technology ...
9 ict third-party service ...	26 significant e-money ...	43 legal entity ...
10 ict third-party service provider ...	27 issuer of asset-referenced tokens ...	44 distributed ledger technology ...
11 ojl ...	28 legal person ...	45 ict-related incident ...
12 third-party service provider ...	29 distributed ledger ...	46 transfer of crypto-assets ...
13 crypto-asset white paper ...	30 critical ict third-party service provider ...	47 management body ...
14 official journal ...	31 critical ict third-party service ...	48 electronic money ...
15 third-party service ...	32 payment service provider ...	49 dlt ss ...
16 terrorist financing ...	33 european parliament ...	50 ict service ...
17 credit institution ...	34 lead overseer ...	

Prikaz 3. Ključni višечlani izrazi na engleskome (SketchEngine)

Dodatnom provjerom najučestalijih višечlanih naziva izdvojili smo nazive povezane uz kriptoimovinu (Prilog 1). Pročišćeni popis višечlanih naziva korišten je za pretraživanje paralelnih konkordancija (Prilog 2). Zatim je izrađen popis ekvivalentnih hrvatskih višечlanih naziva iz hrvatskoga korpusa uključujući sve varijante koje su analizirane i uspoređene s nazivima u terminološkoj bazi IATE (Prilog 3). U popis je uvrštena i pokrata *DLT: distributed ledger technology* (koja je bila u popisu ključnih jednočlanih naziva), s obzirom na visoki broj pojavnica u korpusu (68).

Premda paralelni korpusi često zahtijevaju dodatne ručne analize te nije moguće osloniti se u potpunosti na kvantitativne pokazatelje (cf. Biel i Koźbiał 2020: 72), oni pružaju vrijedne uvide u anatomiju pravnoga nazivlja na više jezika, a osobito u višejezičnu usklađenost nazivlja EU-a.

doc#1 procedures such as the use of distributed ledger technology (DLT) analytic tools, to detect the origin or destination of crypto-
doc#1 n into smaller amounts, using multiple seemingly unrelated	DLT	addresses, including one-time use DLT addresses, and using
doc#1 seemingly unrelated DLT addresses, including one-time use	DLT	addresses, and using automated processes.
doc#1 a transfer of crypto-assets is registered on a network using	DLT	or similar technology, the originator's crypto-asset account r
doc#1 a transfer of crypto-assets is registered on a network using	DLT	or similar technology, the beneficiary's account number, in c
doc#1 address on a network using distributed ledger technology (DLT) or similar technology where crypto-assets can be sent or r
doc#1 a legal entity,	(24)	'distributed ledger technology' or '
doc#1 a transfer of crypto-assets is registered on a network using	DLT	or similar technology, and the crypto-asset account number
doc#1 ansfer of crypto-assets is not registered on a network using	DLT	or similar technology;
doc#1 a transfer of crypto-assets is registered on a network using	DLT	or similar technology, and the beneficiary's crypto-asset acc
doc#1 ansfer of crypto-assets is not registered on a network using	DLT	or similar technology; and
doc#1 a transfer of cryptoassets not registered on a network using	DLT	or similar technology and not made to or from a crypto-asse
doc#1 lutions for complying with this Regulation and of the use of	DLT	analytic tools for identifying the origin and destination of tra
doc#2 ctor, including the uptake of distributed ledger technology (DLT).
doc#2 s apply:	(1)	'distributed ledger technology' or '
doc#2 id that is shared across, and synchronised between, a set of	DLT	network nodes using a consensus mechanism;
doc#2 ; and procedures by which an agreement is reached, among	DLT	network nodes, that a transaction is validated;
doc#2 rk nodes, that a transaction is validated;	(4)	'
doc#3 the Commission of October 2019 entitled 'Governance for a	DLT	/ Blockchain enabled European electronic Access Point (EEA
doc#3 the use of cryptography and distributed ledger technology (DLT) or similar technology to underpin exchanges of the asset a

Prikaz 4. Primjeri konkordancija naziva DLT u engleskome korpusu (SketchEngine)

U hrvatskom je korpusu općenito utvrđen veći broj varijanata tako da za ključan engleski naziv *distributed ledger* uočavamo dva hrvatska naziva:

distributed ledger → *distribuirani zapis, decentralizirano vođenje evidencije transakcija*

Pritom valja napomenuti da je varijanta *decentralizirano vođenje evidencije transakcija* zabilježena u nezakonodavnim tekstovima (npr. mišljenjima).¹⁸

¹⁸ Mišljenje Europske središnje banke od 19. veljače 2021. o Prijedlogu uredbe o tržištima kriptoomovine i izmjeni Direktive (EU) 2019/1937 (CON/2021/4) (2021/C 152/01); Mišljenje Europske središnje banke od 30. studenoga 2021. o Prijedlogu uredbe za proširenje zahtjeva u pogledu sljedivosti na prijenose kriptoomovine (CON/2021/37) (2022/C 68/02), Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora o temi „Kriptoomovina – izazovi i prilike” (samoinicijativno mišljenje) (2022/C 486/05).

<p>① doc#5 definition, and that consequently the proposed regulation intends to extend traceability requirements to all crypto-assets, irrespective of the underlying technology (distributed ledger technology or other) used for their issuance. </s></p>	<p>te da se stoga predloženoj uredbom namjerava proširiti zahtjeve u pogledu sljedivosti na svu kriptovalutu, bez obzira na temeljnu tehnologiju (tehnologija decentraliziranog vođenja evidencije transakcija ili druga tehnologija) koja se koristi za njezino izdavanje. </s></p>
<p>① doc#6 <s> Blockchain or distributed ledger technology (DLT) can be described as one big public file that is shared and stored across a huge network of computers containing all the transactions in crypto-assets. </s></p>	<p><s> Lanac blokova ili tehnologija decentraliziranog vođenja evidencije transakcija (DLT) može se opisati kao jedna velika javna datoteka koja se dijeli i pohranjuje u ogromnoj mreži računala i koja sadržava sve transakcije u kriptovalutama. </s></p>
<p>① doc#6 <s> The EESC's position on this is contained in its opinion on Crypto-assets and distributed ledger technology (9). </s></p>	<p><s> EGSO je svoje stajalište o toj temi iznio u mišljenju o kriptovalutama i tehnologiji decentraliziranog vođenja evidencije transakcija (9). </s></p>
<p>① doc#6 <s> EESC opinion on Crypto-assets and distributed ledger technology (OJ C 155, 30.4.2021., p. 31). </s></p>	<p><s> Mišljenje EGSO-a o tržištima kriptovalutama i tehnologiji decentraliziranog vođenja evidencije transakcija (SL C 155, 30.4.2021., str. 31.). </s></p>

Prikaz 5. *Primjeri paralelnih konkordancija za distributed ledger u nezakonodavnim tekstovima (SketchEngine)*

U zakonodavnim tekstovima (uredbama) potvrđen je samo hrvatski naziv *distribuirani zapis*:

<p>① doc#0 <s> The so-called 'tokenisation' of financial instruments, that is to say, the digital representation of financial instruments on distributed ledgers or the issuance of traditional asset classes in tokenised form to enable them to be issued, stored and transferred on a distributed ledger, is expected to open up opportunities for efficiency improvements in the trading and post-trading process. </s></p>	<p><s> Od takozvane tokenizacije financijskih instrumenata, odnosno digitalnog prikaza financijskih instrumenata u okviru distribuiranih zapisa ili izdavanja tradicionalnih kategorija imovine u tokeniziranom obliku radi omogućivanja njihova izdavanja, pohrane i prijenosa u okviru distribuiranog zapisa, očekuje se otvaranje prilika za povećanje učinkovitosti procesa trgovanja i procesa poslije trgovanja. </s></p>
<p>① doc#0 <s> The so-called 'tokenisation' of financial instruments, that is to say, the digital representation of financial instruments on distributed ledgers or the issuance of traditional asset classes in tokenised form to enable them to be issued, stored and transferred on a distributed ledger, is expected to open up opportunities for efficiency improvements in the trading and post-trading process. </s></p>	<p><s> Od takozvane tokenizacije financijskih instrumenata, odnosno digitalnog prikaza financijskih instrumenata u okviru distribuiranih zapisa ili izdavanja tradicionalnih kategorija imovine u tokeniziranom obliku radi omogućivanja njihova izdavanja, pohrane i prijenosa u okviru distribuiranog zapisa, očekuje se otvaranje prilika za povećanje učinkovitosti procesa trgovanja i procesa poslije trgovanja. </s></p>
<p>① doc#0 <s> Union financial services legislation was not designed with distributed ledger technology and crypto-assets in mind, and contains provisions that potentially preclude or limit the use of distributed ledger technology in the issuance, trading and settlement of crypto-assets that qualify as financial instruments. </s></p>	<p><s> Zakonodavstvo Unije o financijskim uslugama ne predviđa tehnologiju distribuiranog zapisa ni kriptovalutu te sadržava odredbe koje mogu isključiti ili ograničiti upotrebu tehnologije distribuiranog zapisa pri izdavanju, trgovanju i namiri kriptovalute koja se smatra financijskim instrumentima. </s></p>
<p><s> Union financial services legislation was not designed with distributed ledger technology and crypto-assets in mind, and contains</p>	<p><s> Zakonodavstvo Unije o financijskim uslugama ne predviđa tehnologiju distribuiranog zapisa ni kriptovalutu te sadržava</p>

Prikaz 6. *Primjeri paralelnih konkordancija za distributed ledger u zakonodavnim tekstovima (SketchEngine)*

Prošireni nazivi s *distributed ledger* (*distributed ledger technology* i *DLT market infrastructure*) sadrže još više varijanata na hrvatskome:

distributed ledger technology → *DLT, tehnologija distribuiranog zapisa, tehnologija decentraliziranog vođenja transakcija*

DLT market infrastructure → *tržišna infrastruktura DLT, tržišna infrastruktura temeljena na tehnologiji distribuiranog zapisa*

te u bazi IATE:

distributed ledger technology → DLT, tehnologija distribuiranog zapisa, tehnologija decentraliziranog vođenja transakcija, tehnologija distribuirane glavne knjige

DLT market infrastructure → tržišna infrastruktura DLT, tržišna infrastruktura temeljena na tehnologiji decentraliziranog vođenja evidencije transakcija

Varijante *market infrastructure based on distributed ledger technology* i *tržišna infrastruktura temeljena na tehnologiji decentraliziranog vođenja evidencije transakcija* mogu se smatrati parafrazama kao veća proširenja naziva (cf. Bergovec 2020: 149). S obzirom na to da i parafraze proširuju naziv i pridonose jasnoći i transparentnosti pojma, bez da utječu na njegov opseg, opravdano ih je svrstati u skupinu formalnih varijanata. Ovi primjeri potvrđuju da što je duži naziv, veća je vjerojatnost postojanja varijanata. Međutim, što su prošireniji nazivi teže ih je kategorizirati (Dobrić Basanež i Bajčić 2023: 371), ali i prepoznati kao pravne nazive, te njihov terminološki status ovisi o području znanju (L'Homme 2020).

Za neke engleske nazive u hrvatskom korpusu pronašli smo dvije varijante:

transfer of funds → prijenos sredstava, prijenos novčanih sredstava

payment service → usluga platnog prometa, platna usluga

trading platform → trgovinska platforma, platforma za trgovanje

Za naziv *e-money* hrvatski korpus sadrži dvije varijante, ali samo jedan naziv za *e-money token*:

e-money → *e-novac*, *elektronički novac*

e-money token → *token e-novca*

S druge strane, u IATE se na hrvatskome navodi *token elektroničkog novca*, dok drugi jezici sadrže i po četiri varijante (litavski), odnosno dvije (engleski, grčki, finski, galski, latvijski, mađarski, nizozemski, poljski, slovenski). Važno je napomenuti da se oznaka preporučeni naziv navodi samo uz jedan od dva ponuđena naziva na engleskome i grčkome jeziku, dok drugi jezici ne izdvajaju preporučene od nepreporučenih naziva. Više varijanata uočava se u 'novijim' jezicima EU-a, dok se na jezicima starijih država članica,

poput njemačkog, francuskog, talijanskog, navodi po jedan naziv (vidi Prikaz 7). Nazivlje novijih država članica češće je nestabilnije nego nazivlje na engleskome, njemačkome ili francuskome, djelomično i zbog nedostatka koordiniranog terminološkog planiranja u razdoblju prije pristupanja Uniji nekih država članica (usp. Šarčević i Bajčić 2009, Biel i Koźbiał 2020) koje još uvijek razvijaju svoj eurolekt (Biel 2024, Bajčić 2024). Međutim, u korpusu, a osobito u bazi IATE nalazimo i suprotne primjere (kao *e-money*) iz čega se može zaključiti da je varijacija općenito učestala u novijim područjima znanja te u rubnim, interdisciplinarnim područjima na svim jezicima EU-a.

financial market [FINANCE, free movement of capital]				COM
information technology applications [EDUCATION AND COMMUNICATIONS, information technology and data processing, computer system]				
financial services [FINANCE, financial institutions and credit]				
en	e-money token proposed	***	20 25 30 35 40 45	COM
	electronic money token	***	20 25 30 35 40 45	COM
bg	токен за електронни пари	***	20 25 30 35 40 45	COM
cs	elektronický peněžní token	***	20 25 30 35 40 45	COM
de	E-Geld-Token	***	20 25 30 35 40 45	COM
el	μόντα ηλεκτρονικού χρήματος proposed	***	20 25 30 35 40 45	COM
	φύλλα κάρτα ηλεκτρονικού χρήματος	***	20 25 30 35 40 45	COM
es	ficha de dinero electrónico	***	20 25 30 35 40 45	COM
et	e-raha token	***	20 25 30 35 40 45	COM
fi	sähköinen rahatoken	***	20 25 30 35 40 45	COM
	sähkörahatoken	***	20 25 30 35 40 45	EP
fr	jeton de monnaie électronique	***	20 25 30 35 40 45	COM
ga	comhartha riomh-airgid	***	20 25 30 35 40 45	COM
	licín riomh-airgid	***	20 25 30 35 40 45	COM
hr	token elektroničkog novca	***	20 25 30 35 40 45	COM
hu	elektronikuspénz-token	***	20 25 30 35 40 45	COM
	e-pénz-token	***	20 25 30 35 40 45	COM
it	token di moneta elettronica	***	20 25 30 35 40 45	COM
lt	elektroninių pinigų žetonas	***	20 25 30 35 40 45	Consilium
	e. pinigų žetonas	***	20 25 30 35 40 45	Consilium
	e. pinigai žetonai	**	20 25 30 35 40 45	COM
	elektroniniai pinigai žetonai	**	20 25 30 35 40 45	COM
lv	e-naudas žetons	**	20 25 30 35 40 45	COM
	elektroniskās naudas žetons	**	20 25 30 35 40 45	COM
mt	token ta' flus elettronici proposed	***	20 25 30 35 40 45	COM
nl	e-money token	***	20 25 30 35 40 45	COM
	electronic money token	***	20 25 30 35 40 45	COM
pl	token będący pieniądzem elektronicznym	***	20 25 30 35 40 45	COM
	token będący e-pieniądzem	***	20 25 30 35 40 45	COM
pt	criptoficha de moeda eletrónica proposed	***	20 25 30 35 40 45	COM
ro	token de monedă electronică	***	20 25 30 35 40 45	COM
sk	token elektronickej peňazi	***	20 25 30 35 40 45	COM
sl	žeton elektronskega denarja	***	20 25 30 35 40 45	COM
	e-denarni žeton	***	20 25 30 35 40 45	COM
sv	e-pengätoken	***	20 25 30 35 40 45	COM

Prikaz 7. Nazivi za e-money token u IATE

U prilog toj tezi govori i primjer *distributed ledger* iz terminološke baze IATE. Za engleski naziv *distributed ledger* terminološka baza IATE navodi *distribuiranu glavnu knjigu* (kao preporučeni naziv) i *distribuirano vođenje evidencije transakcija*, premda preporučeni naziv nije sadržan u našem korpusu. Naziv *distribuirani zapis* najučestaliji je u našem korpusu (114 pojavnica) te se upotrebljava u zakonodavnim tekstovima, no uopće nije naveden u IATE. Pojedini jezici (danski, njemački) zadržali su i engleski naziv *distributed ledger* (Prikaz 3). Ovaj primjer svjedoči o asimetričnom odnosu između naziva pojedinih jezika EU-a koji narušava cilj horizontalne usklađenosti i konvergencije nazivlja u službi ujednačene primjene prava EU-a.

FINANCE					EP	
information technology and data processing (EDUCATION AND COMMUNICATIONS)						
↓ en	distributed ledger	***	01:05	4:3	EP	
bg	децентрализиран регистър	***	01:05	7:6	4:3	EP
	сходенна счетоводна книга	***	01:05	7:6	4:3	EP
	дистрибуиран регистър	**	01:05	7:6	4:3	EP
cs	distribuívaný registr	***	01:05	7:6	4:3	COM
	sdílený registr	***	01:05	7:6	4:3	COM
	distribuívaná účetní kniha	***	01:05	7:6	4:3	EP
da	distributed ledger	***	01:05	7:6	4:3	EP
de	Distributed Ledger	***	01:05	7:6	4:3	EP
	DL	**	01:05	7:6	4:3	Consilium
	verteiltes Kontenbuch	***	01:05	7:6	4:3	Consilium
el	κτρονολογική κωδικοποίηση	***	01:05	7:6	4:3	EP
es	registro distribuido	***	01:05	7:6	4:3	Consilium
	registro descentralizado	***	01:05	7:6	4:3	Consilium
et	hajusraamat	***	01:05	7:6	4:3	COM
fi	hajautettu tilikirja	**	01:05	7:6	4:3	EP
fr	registre distribué	***	01:05	7:6	4:3	EP
	registre partagé	***	01:05	7:6	4:3	COM
ga	móireabhar dáilte	***	01:05	7:6	4:3	EP
hr	distribuirana glavna knjiga	***	01:05	7:6	4:3	COM
	decentralizirano vođenje evidencije transakcija	***	01:05	7:6	4:3	Consilium
hu	megosztott könyvelés	***	01:05	7:6	4:3	COM
	megosztott főkönyv	**	01:05	7:6	4:3	Consilium
it	registro distribuito	***	01:05	7:6	4:3	EP
	distributed ledger	***	01:05	7:6	4:3	EP
it	libro contabile operativo	**	01:05	7:6	4:3	EP
	IOK	**	01:05	7:6	4:3	EP
	partecipativo registro	**	01:05	7:6	4:3	COM
lv	sadalā vairsāmāta	***	01:05	7:6	4:3	EP
mt	registru distribuit	***	01:05	7:6	4:3	EP
nl	distributed ledger	***	01:05	7:6	4:3	EP
	gedeelte grootboek	***	01:05	7:6	4:3	EP
pl	rozproszony rejestr	***	01:05	7:6	4:3	COM
	rozproszona rachunkowość księgi głównej	***	01:05	7:6	4:3	EP
pt	registro distribuído	***	01:05	7:6	4:3	Consilium
	livro-razão distribuído	***	01:05	7:6	4:3	COM
ro	registru distribuit	***	01:05	7:6	4:3	EP
sk	distribuívaná databáza transakcií	***	01:05	7:6	4:3	EP
	distribuívané záznamy	***	01:05	7:6	4:3	Consilium
sl	razpršena evidenca	**	01:05	7:6	4:3	EP
	distribuirana knjiga transakcij	**	01:05	7:6	4:3	EP
sv	distribuerad loggar	***	01:05	7:6	4:3	EP

Prikaz 8. Unos u IATE za distributed ledger na svim službenim jezicima EU-a

U korpusu smo uočili simetričan odnos između varijanata *crypto-asset* i *virtual asset* te hrvatskih naziva *kriptoimovina* i *virtualna imovina*.

crypto-asset (2412), ***virtual asset*** (36) → *kriptoimovina* (2324),
virtualna imovina (48)

U IATE se navodi više naziva i za prošireni naziv *crypto-asset service*:

crypto-asset service, ***virtual asset service*** → *usluga povezana s*
kriptoimovinom, *usluga povezana s virtualnom imovinom*

U našem korpusu međutim zabilježen je samo naziv *usluga povezana s kriptoimovinom* kojem bi stoga trebalo dati prednost pred nazivom *usluga povezana s virtualnom imovinom*, kao nazivu koji se upotrebljava u zakonodavnom tekstu (uredbi). Napomenimo i to da se na njemačkome jeziku, kao jednom od osnivačkih jezika EU-a, navodi samo naziv *Kryptowerte-Dienstleistung* (hrv. *usluga povezana s kriptoimovinom*). U IATE se uz naziv *crypto-asset service provider* također navodi i pokrata na engleskome CASP, odnosno VASP uz varijantu naziva *virtual asset service provider*, no ne i uz hrvatske nazive: *pružatelj usluga povezanih s kriptoimovinom*, *pružatelj usluga povezanih s virtualnom imovinom*.

Uz navedene formalne varijante, u engleskome korpusu uočene su i ortografske varijante poput *crypto-asset/cryptoasset*; *asset-referenced/asset-referenced*; *third-party/thirdparty*, pri čemu su varijante sa spojnicom učestalije.

4. Diskusija

Provedenom korpusnom analizom potvrđena je terminološka varijacija u pravnim tekstovima koji uređuju područje kriptoimovine u Europskoj uniji. U skladu s ranijim istraživanjima, u korpusnoj analizi naglasak je stavljen na višečlane izraze koji su kao što je navedeno podložniji varijaciji i kompleksniji za kategorizaciju, što potkrijepljuju i primjeri iz paralelnoga korpusa i iz terminološke baze IATE. Korpusnom analizom izdvojili smo i kvantitativne pokazatelje ključnih naziva vezanih uz kriptoimovinu te proveli kvalitativnu razradu uočenih varijanata.

Polazeći od specifičnih obilježja prava, pravnih pojmova i pravnoga jezika, svrsishodno je razlikovati pojmovne varijante od varijanata na razini naziva. Pojmovne varijante veća su prijetnja pravnoj sigurnosti jer mogu rezultirati različitim tumačenjem pojma i prouzročiti nepoželjne pravne učinke (npr. *raskid ugovora* umjesto *odustanak od ugovora*, vidjeti Bajčić

2023). U našem korpusu učestalije su varijante na razini naziva koje se nazivaju i denominativnima (Freixa 2006), formalnima (Bergovec 2020), i jezičnima (Biel 2023) s obzirom na to da se najčešće promatraju prema mehanizmu njihova nastanka u odnosu na osnovni naziv. No, zbog specifičnosti pravnoga jezika, utvrđivanje osnovnog naziva pokazalo se problematičnim. Također, neke od predloženih podvrsta formalnih varijanata, poput leksičkih (zamjena domaćim ili internacionalnim izrazom, što je tipično za medicinsko nazivlje primjerice), nisu zabilježene u našem korpusu. Rijetki su i primjeri metaforički uvjetovanih varijanata, za koje smo pronašli primjer u IATE za naziv *TLPT* (34 pojavnice u našem korpusu), koji u IATE sadrži tri varijante na engleskome, i jedan naziv na hrvatskome:

threat-led penetration testing, TLPT, ethical red teaming →
penetracijsko testiranje vođeno prijetnjama

Varijanta *ethical red teaming*, premda vrednovana u IATE jednako pouzdanom kao i druge dvije varijante, ne koristi se u zakonodavnom tekstu za razliku od *threat-led penetration testing* i *TLPT* koje nalazimo u Prijedlogu Uredbe o digitalnoj operativnoj otpornosti za financijski sektor.¹⁹

U korpusu je zabilježeno nekoliko varijanata za ključan pojam ovoga područja: *distributed ledger technology* (*DLT, tehnologija distribuiranog zapisa, tehnologija decentraliziranog vođenja evidencije transakcija*). U terminološkoj bazi IATE navodi se i varijanta *glavna knjiga*, a u znanstvenostručnoj literaturi koriste se i druge varijante, poput *decentraliziranog knjiženja podataka* i *tehnologije distribuiranog knjiženja* (Čulinović Herc i dr. 2021: 328). Nadalje, naziv *knjiga* u mjerodavnoj znanstvenostručnoj literaturi zamjenjuje se *bazom podataka* (ibid.), rasvjetljavajući ulogu ovog pravnog instituta u transparentnom vođenju i razmjeni podataka. Promjena glave pridjevnom premodifikacijom (*glavna knjiga*) dodatno pojašnjava značenje pojma, odnosno ističe njegovu važnu značajku. Ovakva pojašnjenja produbljuju razumijevanje novijih pojmova, no konkretizacijom i udomaćivanjem pojma s vremenom može doći do uklanjanja takvih premodifikatora ili postmodifikatora (npr. prijedložnim izrazom). Zabilježene promjene glave višečlanoga naziva evidentno ukazuju na trenutne nejasne, pomične granice pojma i njegove kategorizacije (cf. Ber-

¹⁹ <https://iate.europa.eu/search/result/1721634890866/1> (posjet 12. 7. 2024.) Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o digitalnoj operativnoj otpornosti za financijski sektor i izmjeni uredbi (EZ) br. 1060/2009, (EU) br. 648/2012, (EU) br. 600/2014 i (EU) br. 909/2014.

govec 2020: 154). Nazivi *evidencija*, *vođenje transakcija*, *knjiženje* ili *knjiženje podataka* semantički se udaljavaju od osnovnog naziva *knjiga* odnosno naziva *zapis*. Polazeći od inherentne višedimenzionalnosti pojma, svaka od ovih varijanata ističe jednu od značajki pojma pa se i nazivaju dimenzijskim odnosno pojmovnim varijantama (cf. Bergovec 2020: 146). U ranijim tekstovima i literaturi koristili su se različiti nazivi polazeći od naziva *knjiga* kao osnovnog naziva, a tek su nedavno donesene uredbe koje imaju za cilj ujednačeno urediti ovo područje, preuzele naziv *zapis*. S obzirom na pravnu prirodu uredaba kao obvezujućih zakonodavnih akata koji imaju opću primjenu u državama članicama, prednost bi trebalo dati tom nazivu kao osnovnom. Međutim, kako bi se nedvosmisleno utvrdilo je li riječ o prav(n)im pojmovnim varijantama ili varijantama na razini naziva, potrebno je provesti daljnju analizu koja se ne oslanja samo na korpus, već uzima u obzir kriterij tumačenja pojma *distributed ledger technology* u primjeni prava i mjerodavnoj sudskoj praksi. Ako bi se pravnom analizom utvrdilo da se pojmovi označeni različitim nazivima uistinu različito tumače, riječ je o pojmovnoj divergenciji i posljedično o pojmovnim varijantama. Širi pristup proučavanju pojmovnih varijanata u pravnim tekstovima koji primjenjuje ne samo korpusnu analizu, nego i kriterij mogućnosti različitog tumačenja pravnog pojma bio bi svrsishodniji i učinkovitiji u istraživanju pravnih varijanata (cf. Bajčić 2023: 272). Pitanje tumačenja bitno je s obzirom na suodnos nacionalnoga pravnog sustava država članica i nadnacionalnog prava EU-a. Supostojanje nazivlja u tom složenom odnosu može dovesti do neujednačene primjene prava pa i sukobljavajućih tumačenja nacionalnih i nadnacionalnih propisa, protivno načelu sukladnog tumačenja (cf. Bajčić 2023: 272). U slučaju naziva *distributed ledger*, prednost bi trebalo dati nazivu koji se spominje u najmjerodavnijem od postojećih zakonodavnih tekstova, a to je, trenutno, Uredba 2023/1114 o tržištima kriptoinovine od 31. svibnja 2023. koja u članku 3 stavcima 1 i 2 navodi naziv *distribuirani zapisi*:

1. „tehnologija distribuiranog zapisa” ili „DLT” znači tehnologija kojom se omogućuje funkcioniranje i upotreba distribuiranih zapisa;
2. „distribuirani zapis” znači repozitorij podataka kojim se vodi evidencija transakcija te koji se, s pomoću mehanizma konsenzusa, dijeli kroz skup mrežnih čvorova DLT i koji se među tim mrežnim čvorovima sinkronizira.²⁰

²⁰ Uredba (EU) 2023/1114 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. svibnja 2023. o tržištima kriptoinovine i izmjeni uredaba (EU) br. 1093/2010 i (EU) br. 1095/2010 te direktiva 2013/36/EU i (EU) 2019/1937, SL L 150 9.6.2023, 40.

Jasnije razgraničenje pojmovnih i formalnih varijanata nužno je uzimajući u obzir različita shvaćanja pojmovnih varijanata ne samo u jeziku prava, već i jeziku struke općenito, što dovodi do mogućnosti različitog kategoriziranja istih varijanata. Tako se ranije navedeni naziv *glavna knjiga* može uzeti i za primjer strukturnih varijanata (kao podvrste formalnih) koje mogu biti ostvarene proširenjem naziva umetanjem leksema, odnosno sužavanjem naziva. Umetanjem leksema stvaraju se varijante koje doprinose jasnoći i transparentnosti naziva (Bergovec 2020, 148).²¹ Primjeri takvih varijanata iz našeg korpusa jesu: *prijenos sredstava* i *prijenos novčanih sredstava* za *transfer of funds*; *platna usluga* i *usluga platnog prometa* za *payment service*. U strukturne varijante ubrajaju se i zamjene prefiksa punim leksemom (npr. *e-token/elektronički token*) kao i sažimanje pokratom: *DLT/tehnologija distribuiranog zapisa*. Opisana pojednostavljivanja naziva učestala su praksa u navođenju višerječnih naziva u pravnim tekstovima. Uočena je i praksa da se zadrži engleska pokrata i na hrvatskom jeziku, kao što je ilustrirano nazivom *DLT* (cf. Bajčić i Dobrić Basaneže 2021), ali i navođenjem engleske pokrate *CBDC* uz *digitalnu valutu središnjih banaka*, i *DCEP* uz *elektroničko plaćanje u digitalnoj valuti*:

<p>① doc#3</p> <p><s> whereas a Central Bank Digital Currency (CBDC) is based on the concept of a stable asset, is sovereign in nature and therefore distinct to crypto-assets; whereas the People's Bank of China is trialling a central bank digital currency, the Digital Currency Electronic Payment (DCEP); highlights that the potential global use of the DCEP could have implications for international trade and consumer protection;</p> <p></s></p>	<p><s> budući da se digitalna valuta središnjih banaka ("Central Bank Digital Currency", CBDC) temelji na konceptu stabilne imovine, suverene je naravi i stoga različita od kriptovalute; budući da Narodna banka Kine ispituje digitalnu valutu središnje banke, elektroničko plaćanje u digitalnoj valuti (DCEP); ističe da bi potencijalna upotreba DCEP-a na svjetskoj razini mogla utjecati na međunarodnu trgovinu i zaštitu potrošača; </s></p>
<p>① doc#3</p> <p><s> whereas a Central Bank Digital Currency (CBDC) is based on the concept of a stable asset, is sovereign in nature and therefore distinct to crypto-assets; whereas the People's Bank of China is trialling a central bank digital currency, the Digital Currency Electronic Payment (DCEP); highlights that the potential global use of the DCEP could have implications for international trade and consumer protection;</p> <p></s></p>	<p><s> budući da se digitalna valuta središnjih banaka ("Central Bank Digital Currency", CBDC) temelji na konceptu stabilne imovine, suverene je naravi i stoga različita od kriptovalute; budući da Narodna banka Kine ispituje digitalnu valutu središnje banke, elektroničko plaćanje u digitalnoj valuti (DCEP); ističe da bi potencijalna upotreba DCEP-a na svjetskoj razini mogla utjecati na međunarodnu trgovinu i zaštitu potrošača; </s></p>
<p>① doc#3</p> <p><s> whereas a Central Bank Digital Currency (CBDC) is based on the concept of a stable asset, is sovereign in nature and therefore distinct to crypto-assets; whereas the People's Bank of China is trialling a central bank digital currency, the Digital Currency Electronic Payment (DCEP); highlights that the potential global use of the DCEP could have implications for international trade and consumer protection;</p> <p></s></p>	<p><s> budući da se digitalna valuta središnjih banaka ("Central Bank Digital Currency", CBDC) temelji na konceptu stabilne imovine, suverene je naravi i stoga različita od kriptovalute; budući da Narodna banka Kine ispituje digitalnu valutu središnje banke, elektroničko plaćanje u digitalnoj valuti (DCEP); ističe da bi potencijalna upotreba DCEP-a na svjetskoj razini mogla utjecati na međunarodnu trgovinu i zaštitu potrošača; </s></p>

Prikaz 9. Paralelne konkordancije za nazive CBDC i DCEP (SketchEngine)

²¹ Transparentnost je ključni kriterij formiranja nazivlja EU-a koje treba biti međusobno usklađeno na svim jezicima EU-a (Bajčić 2024).

S druge strane, u korpusu su uočeni i primjeri navođenja pokrata u hrvatskom obliku poput *IKT* za *informacijsko-komunikacijsku tehnologiju (ICT)*:

ICT → *informacijsko-komunikacijska tehnologija, IKT*

Evidentan je nedostatak dosljednosti kod bilježenja pokrata jer se u istom odlomku navodi i pokrata na engleskome za hrvatski naziv *Europski odbor za sistemske rizike (ESRB)*, ali i podomaćeni oblik *IKT*:²²

<p>① doc#1</p> <p><s> The European Systemic Risk Board (ESRB) reaffirmed in a 2020 report addressing systemic cyber risk how the existing high level of interconnectedness across financial entities, financial markets and financial market infrastructures, and particularly the interdependencies of their ICT systems, could constitute a systemic vulnerability because localised cyber incidents could quickly spread from any of the approximately 22 000 Union financial entities to the entire financial system, unhindered by geographical boundaries. </s></p>	<p><s> U izvješću o sistemskom kiberriziku (2020.) Europski odbor za sistemske rizike (ESRB) potvrdio je da bi postojeći visoki stupanj međusobne povezanosti financijskih subjekata, financijskih tržišta i infrastruktura financijskog tržišta, a osobito međuovisnosti njihovih sustava IKT-a, mogao predstavljati sistemsku ranjivost jer bi se kibercidentni mogli brzo proširiti s bilo kojeg od oko 22 000 financijskih subjekata u Uniji na cijeli financijski sustav, neovisno o zemljopisnim granicama. </s></p>
--	--

Prikaz 10. Paralelna konkordancija za naziv ICT (*SketchEngine*)

Zadržavanje engleskog oblika u zagradi uz hrvatski naziv nije rijetka praksa u hrvatskim tekstovima prava EU-a, a osobito u novijim područjima zbog nestabilnosti ili netransparentnosti novog nazivlja. Tako u hrvatskome korpusu uočavamo engleski naziv *stablecoins* u zagradi uz hrvatski naziv *stabilne kriptovalute*:

<p>① doc#4</p> <p><s> Such conservative investment requirements, to be developed in the regulatory technical standards, could increase the capacity of the reserve assets of stablecoins to withstand severe outflow scenarios. </s></p>	<p><s> Takvi konzervativni zahtjevi za ulaganja, koji će se razviti u regulatornim tehničkim standardima, mogli bi povećati sposobnost pričuva stabilnih kriptovaluta da izdrže scenarije velikih odljeva. </s></p>
<p>① doc#6</p> <p><s> Over the past year, the demand for a class of crypto-assets called stablecoins (4) has seen an unprecedented growth aided by developments in technology, notably blockchain. </s></p>	<p><s> Tijekom protekle godine zabilježen je dosad nezapamćen rast potražnje za kategorijom kriptovalute koja se naziva "stabilnim kriptovalutama" (engl. <i>stablecoins</i>) (4), čemu je pridonio razvoj tehnologije, posebice lanca blokova. </s></p>

Prikaz 11. Paralelna konkordancija za naziv stablecoins (*SketchEngine*)

U bazi IATE na hrvatskome se također navode oba naziva:

stablecoins → *stabilna kriptovaluta, stablecoins*.²³

²² Mnogostruki su primjeri zadržavanja engleskih pokrata uz hrvatske nazive u korpusu: *DLT (tehnologija distribuiranog zapisa)*, *DLT SSS (sustavi za namiru i trgovanje DLT)*, *CSD (središnji depozitoriji vrijednosnih papira)*, *EBA (Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo)*, *TFR (Uredba o prijenosu novčanih sredstava)*, *TLPT (penetracijsko testiranje vođeno prijetnjama)*, itd.

²³ <https://iate.europa.eu/search/result/1721633246447/1> (posjet 15. 7. 2024.)

4.1. Uzroci varijacije

Promatrano kroz prizmu višejezičnoga prava EU-a, varijacija je neizbježna posljedica prevođenja s engleskoga jezika, te inherentnih razlika među službenim jezicima EU-a. Ne postoji uvijek odnos 'jedan na jedan' jer ima slučajeva kad jedan naziv na jednome jeziku označava dva pojma koja se u drugome jeziku izražavaju dvama različitim nazivima (Lončar 2020: 268). Iako je prevođenje u EU normirano, te dosljednost nazivlja ima središnju ulogu u ovoj vrsti institucijskoga prevođenja (Bajčić 2020), zbog tzv. izvaninstitucijskog prevođenja (*oustitutional translation*, Scott 2019) i dodjeljivanja prijevoda neinstitucijskim prevoditeljima veća je mogućnost varijacije u odabiru naziva odnosno prijevodnih ekvivalenta (Biel 2023: 107). Ranija istraživanja terminološke varijacije ističu upravo prevođenje kao uzrok varijacija (na ciljnom jeziku), naglašavajući važnost normiranja nazivlja (npr. Prieto Ramos i Guzman 2018; Prieto Ramos i Morales Moreno 2019). Uz nedostatak terminoloških resursa, nestabilnost nazivlja, odnosno nedovoljno razvijeni nacionalni eurolekt, Biel i Koźbiał (2020: 87) zaključuju da je sinonimija u izvornim tekstovima glavni uzrok terminološke varijacije. Može se govoriti i o kognitivnim uzrocima varijacije (Freixa 2006: 64, Biel 2023: 113) koji mogu biti vezani uz kognitivnu nepreciznost (nejasne granice pojmova) ili razlike u konceptualizaciji pojma (npr. *knjiga/zapis*).²⁴ Ova vrsta kognitivno motivirane varijacije vidljiva je u novijim područjima znanja s nestabilnim pojmovima i pojmovnim strukturama koji su izloženi varijaciji s obzirom na oskudnije zbirke ranije prevedenih tekstova, pa posljedično oskudnije ili nepostojeće prijevodne memorije. Slijedom toga, terminološke baze podataka kao IATE ne sadrže uvijek sve pojmove novijih područja ili ne sadrže nazive na svim jezicima (vidjeti Prilog 3).

Istodobno, u bazi IATE zabilježen je veći broj naziva na pojedinim jezicima EU-a, što narušava načelo horizontalne usklađenosti nazivlja, ali i svjedoči o nestabilnosti i neusustavljenosti nazivlja, zbog čega prevoditelji sami moraju odabrati najprikladniji od nekoliko ponuđenih naziva. Iz tog razloga terminološke baze podataka više bi pažnje trebale posvećivati iskorijenjivanju varijanata kao preduvjetu terminološke usklađenosti. Utvr-

²⁴ Uz kognitivne uzroke varijacije, najčešće se govori o dijalektalnim, funkcionalnim, diskurzivnim, i međujezičnim uzrocima (Freixa 2006). Funkcionalno uzrokovana varijacija vezana je uz prilagodbe razini jezika (kanal, tema, svrha, registar).

divanje vjerodostojnog ekvivalenta kada supostoje jednako vrednovane varijante (u IATE) nije jednostavno te zahtijeva dodatnu validaciju npr. uviđom u relevantan korpus ili zakonodavnu bazu EurLex, pa i u nacionalne pravne baze poput IUS-INFO. U opisanim okolnostima, paralelni korpusi pružaju vjerodostojne informacije za utvrđivanje prijevodnih i terminoloških ekvivalenta, osobito kada je riječ o višečlanim izrazima (Cabezas-García i León-Araúz 2023) i novijim područjima. Za razliku od referentne terminološke baze, u našem korpusu zabilježen je manji broj varijanata.

Imajući na umu pravnu prirodu područja kriptoimovine u EU, te tek nedavno uvedenih obvezujućih pravnih instrumenta, dosadašnja raspršenost pravnih informacija o kriptoimovini manifestira se i na nestabilnost te varijaciju nazivlja kojim se označavaju (novonastali) pravni pojmovi. Terminološka varijacija u korpusu (u manjoj mjeri) i u terminološkoj bazi IATE (u većoj mjeri) stoga je dijelom prouzročena i nepostojanjem stabilnoga pravnog okvira i obvezujućih zakonodavnih akata. Daljnjim pravnim uređenjem ovoga područja, pojedini pojmovi bit će jasnije protumačeni u sudskoj praksi što će se odraziti i na ujednačenije nazivlje te manji stupanj varijacije. Naposljetku, ne može se zanemariti da se ovo područje oslanja u većoj mjeri na tehnologiju, kao i na pojmove iz područja financija, kao nepravni područja, što utječe i na veći broj hibridnih pojmova, odnosno novonastalih pojmova koji tek trebaju postati pravnouređeni instituti definirani zakonodavnim tekstovima što rezultira učestalijom terminološkom varijacijom. Činjenica da je riječ o novokonstruiranim pojmovima odražava se na njihovu slabiju terminologičnost slijedom čega se i teže prepoznaju kao pravni nazivi, a što otežava prevođenje tih naziva. Ranije provedena istraživanja upućuju na slične zaključke, potvrđujući učestalu varijaciju u 'rubnim' pravnim područjima (cf. Clay 2022; Dobrić Basaneže i Bajčić 2023) koja su nepotpuno uređena ili se tek trebaju pravno urediti.

Moguća ograničenja ovog istraživanja proizlaze iz činjenice da je obrađeno novije, još nedovoljno uređeno područje kriptoimovine što se odražava na veličinu korpusa i različite vrste tekstova korpusa. Bez obzira na to izrađeni korpus pruža vrijedne uvide u trenutno stanje nazivlja u području kriptoimovine na razini EU-a, te omogućuje istraživanje kvalitativnih, a ne samo kvantitativnih aspekata uočenih varijanata. Smatramo da je opravdano uzeti u obzir i neobvezujuće tekstove s obzirom na prirodu jezika prava i pravnih naziva čije značenje treba promatrati intertekstualno i u odnosu na pripadajuće pravno područje. Također, uzimanjem u obzir i nezakonodavnih tekstova stječe se dublji uvid u učestalost varijanata (koja je

očekivano veća u nezakonodavnim aktima). Bez obzira na činjenicu da je zabilježen manji broj varijanata u korpusu u odnosu na terminološku bazu IATE, uočene varijante tiču su ključnih pojmova ovoga područja te se preslikavaju i u proširenim nazivima tih pojmova. Budućim istraživanjima bilo bi stoga korisno razgraničiti varijante u zakonodavnim i nezakonodavnim tekstovima te ispitati njihovu funkcionalnu ulogu te vrste oblika u kojima se pojavljuju u tekstovima namijenjenima za nepravnike (cf. Bajčić 2023). Takve funkcionalno uvjetovane prilagodbe pravnih naziva sve su izraženije u digitalnim pravnim sadržajima (Bajčić 2023a). Osim toga, poželjna su kvantitativna istraživanja (među)varijacije na više jezika i u više područja prava EU-a koja bi omogućila dublje razumijevanje varijacije kao i uzroke njezina nastanka.

5. Zaključak: cilj konvergencije nazivlja i prava EU-a

Provedenom analizom paralelnog korpusa i pregledom terminološke baze IATE potvrdili smo terminološku varijaciju pravnoga nazivlja u pravnim tekstovima EU-a koji se odnose na kriptoimovinu. Analizom smo se usredotočili na višečlane nazive koji su učestali u pravnim tekstovima EU-a, skloniji varijaciji, i problematični za prevođenje. Na tragu ranijih istraživanja varijacije u pravnim tekstovima EU-a (Dobrić Basaneže i Bajčić 2023, Bajčić 2023), utvrdili smo da je terminološka varijacija učestalija u hrvatskom, a manje zabilježena u engleskom korpusu. Međutim, s obzirom da je obrađeno novije područje znanja koje je još uvijek fragmentirano uređeno, varijacija nazivlja kojim se označavaju novonastali pravni pojmovi u terminološkoj bazi IATE potvrđena je i na drugim jezicima EU-a. U tom kontekstu treba promatrati i višestruke uzroke varijacije. Uočena varijacija u hrvatskim tekstovima dijelom jest posljedica prevođenja s engleskoga na hrvatski, ali je i prouzročena nepostojanjem stabilnoga pravnog okvira područja kriptoimovine. Novija područja znanja iz tog su razloga zanimljiva za istraživanje terminološke varijacije jer omogućuju uvide u nijansirane modifikacije značenja ili isticanje različitih aspekata novih pravnih pojmova. Suvremeni terminološki pristupi varijaciji stoga produbljuju razumijevanje varijanata i njihove uloge u tekstu i doprinosu dinamici znanja. Istraživanje varijacije također doprinosi razumijevanju terminologičnosti pravnih naziva, odnosno produbljuje saznanja o tome što čini pravni naziv ili kako utvrditi osnovni naziv. Takva saznanja postaju sve važnija u svjetlu rastuće primjene alata generativne umjetne inteligencije u pravnom prevođenju, ali i uloge

prevoditelja koji mora prepoznati i vrednovati varijante te odabrati onu koja je vjerodostojna, ali i poželjna iz perspektive svrhe teksta (npr. postizanja ujednačenoga pravnog učinka) ili korisnika (npr. olakšavanje razumijevanja u digitalnim pravnim sadržajima). Korpusi te pravne baze podataka mogu potpomognuti prevoditelje u vrednovanju varijanata te služe kao pouzdani izvori vjerodostojnih terminoloških informacija.

Analizirajući pravne varijante, radom je ukazano na nužnost jasnijeg razgraničenja pojmovnih i formalnih ili denominativnih varijanata te redefiniranja pojmovnih varijanata u području prava. Formalne varijante podrazumijevaju supostojanje naziva, što proizlazi iz nezasićenosti pojmovna i mogućnosti označavanja pravnoga pojma različitim pravnim nazivima koji nastaju različitim jezičnim mehanizmima. Polazeći od kriterija osnovnog naziva, prednost bi trebalo dati onom pravnom nazivu koji se upotrebljava u mjerodavnom pravnom tekstu. Suprotno formalnim varijantama, za utvrđivanje pojmovnih varijanata u jeziku prava predlaže se uvođenje dodatnog kriterija u vidu mogućnosti različitog ili suprotstavljenog tumačenja pravnog pojma označenog varijantama. U višejezičnom kontekstu EU-a, i pojmovna i terminološka varijacija promatraju se kroz prizmu konvergencije kao cilja višejezičnoga prava EU-a. Pravo koje je jednako vjerodostojno i primjenjivo na 24 službena jezika i u 27 država članica ovisi o ujednačenom i usklađenom nazivlju. Zbog toga, pri imenovanju novih pojmova u višejezičnome pravu EU-a potrebno je voditi računa o kriteriju transparentnosti nazivlja, o horizontalnoj usklađenosti između naziva različitih jezika, te o dosljednoj upotrebi naziva u svim tekstovima istoga područja na svim jezicima. Iz tih razloga, veći stupanj varijacije u pojedinim jezicima narušava simetričan odnos i usklađenost višejezičnoga nazivlja EU-a. Formalne varijante mogu otežati postizanje ujednačene primjene prava EU-a na svim službenim jezicima, a pojmovne varijante dovesti do različitog tumačenja prava te time ugroziti pravnu sigurnost i načelo sukladnog tumačenja prava.

Popis literature

- Bajčić, Martina (2017) *New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary*, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Bajčić, Martina (2020) „Terminologija u pravu EU-a“, *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi*, ur. Ivana Brač i Ana Ostroški Anić, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 253–265.

- Bajčić, Martina, Katja Dobrić Basaneže (2021) „Considering foreignization and domestication in EU legal translation: a corpus-based study” *Perspectives*, 29, 5, 706–721. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2020.1794016>.
- Bajčić, Martina (2023) „Terminological variation and conceptual divergence in EU Law”, ur. Łucja Biel i H. J. Kockaert, *Handbook of Terminology: Volume 3. Legal terminology*, John Benjamins, Amsterdam, 271–288.
- Bajčić, Martina (2023a) „Assessing the Comprehensibility of Multilingual Online Forms: Decentering EU Legislative Texts to Empower EU Citizens” *ILLA 2023, Law, Language and Legal Knowledge*, Kraków, Poljska, 19. 9. 2023–21. 9. 2023.
- Bajčić, Martina (2024) „Terminology and Applied Terminology Work in the EU Context: An Introduction”, *Manual on EU Legal Translation into Ukrainian*, ur. Martina Bajčić, Colin D. Robertson, Liudmyla Slavova, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 81–103.
- Bergovec, Marina (2020) „Prijedlog klasifikacije hrvatskih terminoloških varijanata”, *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi*, ur. Ivana Brač i Ana Ostroški Anić, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 135–159.
- Biel, Łucja (2014) *Lost in the Eurofog. The Textual Fit of Translated Law*, Peter Lang, Frankfurt am Main. <https://doi.org/10.3726/978-3653-03986-3>.
- Biel Łucja, Dariusz Koźbiał (2020) „How do translators handle (near-) synonymous legal terms? A mixed-genre parallel corpus study into the variation of EU English-Polish competition law terminology”, *Estudios de Traducción*, 10, 69–90. <https://doi.org/10.5209/estr.68054>.
- Biel, Łucja (2023) „Variation of legal terms in monolingual and multilingual contexts Types, distribution, attitudes and causes”, ur. Łucja Biel i H. J. Kockaert, *Handbook of Terminology: Volume 3. Legal terminology*, John Benjamins, Amsterdam, 90–123.
- Cabezas-García, Melania, Pilar León-Araúz (2023) „Machine versus corpus-based translation of multiword terms”, *Digital Scholarship in the Humanities*, 38, 1, i6–i16, <https://doi.org/10.1093/llc/fqad026>.
- Cigan, Vesna (2018) „Terminological Collocations and Term Variation in Mechanical Engineering Discourse”, *Fluminensia*, 30 (2), 120–120. <https://doi.org/10.31820/f.30.2.3>.

- Clay, Edward (2022) „A Corpus-Based Approach to Examining Terminological Variation in EU Law”, *International Journal of Language & Law*, 11, 142–162.
- Čulinović-Herc, Edita, Antonija Zubović, Morana Ruk Derenčinović (2021) „Blockchain technology towards new regulatory framework for tokenized securities“, *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 42, 2, 323–342.
- Daille, Béatrice, Benoit Haber, Christian Jacquemin, Jean Royauté (1996) „Empirical observation of Term Variations and Principles for their Description“, *Terminology*, 3, 2, 197–257.
- Daille, Béatrice (2005) „Variations and application-oriented terminology engineering”, *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 11, 1, 181–197.
- Daille, Béatrice (2017) *Term Variation in Specialised Corpora*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Dobrić Basaneže, Katja, Martina Bajčić (2023) „The “New Normal” Terminology: A Corpus-Based Study Into Term Variation in COVID-19-Related EU Legislative Texts”, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 49, 2, 365–385. <https://doi.org/10.31724/rihjj.49.2.9>.
- Fernández-Silva, Sabela, Koen Kerremans (2011) „Terminological Variation in Source Texts and Translations: A Pilot Study”, *Meta*, 56, 2, 318–335. <https://doi.org/10.7202/1006179ar>.
- Fernández-Silva, Sabela (2016) „The Cognitive and Rhetorical Role of Term Variation and Its Contribution to Knowledge Construction in Research Articles“, *Terminology*, 22, 1, 52–79. doi: 10.1075/term.22.103fer.
- Freixa, Judit (2006) „Causes of Denominative Variation in Terminology. A Typology Proposal“, *Terminology*, 12, 1, 51–77.
- Handbuch der Rechtsförmlichkeit*, 3. Auflage. Bundesministerium der Justiz.
- Kilgarriff, A., Baisa, V., Busta, J., Jakubiček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., & Suchomel, V. (2014) „The Sketch Engine: ten years on“, *Lexicography* 1, 7–36.
- Lončar, Maja (2020) „Terminološka dosljednost u Ugovorima EU-a“, *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogleđi*, ur. Ivana Brač i Ana Ostroški Anić, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 265–279.

- Materljan, Igor (2023) „Novi zakonodavni okvir Europske unije o kriptoimovini“ <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/novi-zakonodavni-okvir-europske-unije-o-kriptoimovini-55142>, posjet 20. svibnja 2024.
- Prieto Ramos, Fernando (2014) „International and supranational law in translation: from multilingual lawmaking to adjudication“, *The Translator*, 20, 3, 313–331.
- Ramos, Fernando Prieto, Diego Guzmán (2018) „Legal Terminology Consistency and Adequacy as Quality Indicators in Institutional Translation: A Mixed-Method Comparative Study“, *Institutional Translation for International Governance: Enhancing Quality in Multilingual Legal Communication*, ur. Fernando Prieto Ramos, Bloomsbury, London, 81–101. <https://doi.org/10.5040/9781474292320.0015>.
- Prieto Ramos, Fernando, Albert Morales Moreno (2019) „Terminological innovation and harmonization at international organizations: Can too many cooks spoil the broth?“, *Legal Translation. Current Issues and Challenges in Research, Methods and Applications*, ur. Ingrid Simonnaes i Marita Kristiansen, Frank & Timme, Berlin, 87–110.
- Scott, Juliette R. (2019) *Legal Translation Outsourced*. Oxford, Oxford University Press.
- Strandvik, Ingemar (2012) „Legal Harmonization Through Legal Translation: Texts that Say the Same Thing?“ *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization*, ur. Baaij, C. J. W., Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 25–49.
- Šarčević, Susan, Bajčić, Martina (2009) „Zur Notwendigkeit der Erarbeitung einer einheitlichen kroatischen Terminologie für EU-Rechtsbegriffe“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30, 2, 810–826. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:820192>.
- Temmerman, Rita (2020) „Terminology across languages: Researching neologisms and terminological variation in multilingual settings“, *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogleđi*, ur. Ivana Brač i Ana Ostroški Anić, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 119–135.
- Wüster, Eugen (1985) *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*, Infoterm, Kopenhagen.

SUMMARY

Martina Bajčić

TERMINOLOGICAL VARIATION IN EU LEGAL TEXTS:
DYNAMICITY VS. CONSISTENCY OF LEGAL LANGUAGE

This paper explores terminological variation in EU legal texts. In contemporary terminology, variation is observed not only as part of specialized language, but also as a functional tool that contributes to the dynamicity of specialized language. However, consistent use of terminology is the fundamental principle of jurisprudence and legislative drafting, as inconsistent use of terminology can undermine uniform application of the law and thereby legal certainty. Applying the law consistently and uniformly is particularly important in the EU multilingual context. To investigate term variants in this context, a parallel corpus of English and Croatian EU texts in the field of crypto-assets was compiled. By virtue of both quantitative and qualitative corpus analysis, the frequency of variation in Croatian and English is determined, while analysing the types and causes of variants in accordance with state-of-the-art research on variation in specialized language. The paper proposes new criteria for identifying legal variants with regard to the unique features of the legal field. The results will hence further contemporary theoretical and corpus-based research into legal language employing parallel corpora to investigate term variants.

Keywords: *terminological variation; EU legal texts; corpus analysis; multilingual context; institutional translation*

Prilog 1. *Popis ključnih višečlanih naziva na engleskome*

Ključni višečlani nazivi vezani uz kriptoimovinu	Učestalost (crypto_EN)	Učestalost (referentni korpus)
crypto-asset service	845	119
asset-referenced token	785	73
crypto-asset service provider	683	91
e-money token	445	136
financial entity	467	5127
ict third-party service provider	301	0
dlt market infrastructure	146	0
ict risk	145	169
issuer of asset-referenced tokens	134	0
distributed ledger	166	15584
distributed ledger technology	121	8118
transfer of crypto-assets	103	0
ict-related incident	103	0
electronic money	108	5598
dlt ss	97	0
ict service	101	4393
due diligence measure	95	572
financial instrument	166	47950
transfer of funds	108	10574
money laundering	287	130513
ict risk management	72	0
digital operational resilience	68	82
trading platform	116	45976
dlt mtf	66	0
dlt tss	61	0

Prilog 2. Engleski nazivi i hrvatske varijante

engleski nazivi	hrvatske varijante
crypto-asset service	usluga povezana s kriptoinovinom
asset-referenced token	token vezan uz imovinu
crypto-asset service provider	pružatelj usluga povezanih s kriptoinovinom
e-money token	token e-novca
financial entity	financijski subjekti
ict third-party service provider	treće strane pružatelji IKT usluga
dlt market infrastructure	tržišna infrastruktura DLT, tržišna infrastruktura DLT-a
ict risk	IKT rizik, rizik IKT-a
issuer of asset-referenced tokens	izdavatelj tokena vezanih uz imovinu
distributed ledger	distribuirani zapis, decentralizirano vođenje evidencije transakcija
distributed ledger technology	DLT, tehnologija distribuiranog zapisa, tehnologija decentraliziranog vođenja evidencije
transfer of crypto-assets	prijenos kriptoinovine
ict-related incident	IKT incident
electronic money	e-novac, elektronički novac
dlt ss	SS DLT, sustavi za namiru DLT
ict service	IKT usluga
due diligence measure	mjera dubinske analize
financial instrument	financijski instrument
transfer of funds	prijenos novčanih sredstava, prijenos sredstava
money laundering	pranje novca
ict risk management	upravljanje IKT rizicima
digital operational resilience	digitalna operativna otpornost, DORA
trading platform	trgovinska platforma, platforma za trgovanje
dlt mtf	MTP DLT, multilateralne trgovinske platforme DLT
dlt tss	TSS DLT, sustavi za trgovanje i namiru DLT

Prilog 3. Engleski i hrvatski nazivi iz terminološke baze IATE

engleski nazivi IATE	Hrvatski nazivi IATE
crypto-asset service, virtual asset service	usluga povezana s kriptoinovinom, usluga povezana s virtualnom imovinom
asset-referenced token	token vezan uz imovinu
crypto-asset service provider, CASP, virtual asset service provider, VASP	pružatelj usluga povezanih s kriptoinovinom, pružatelj usluga povezanih s virtualnom imovinom
e-money token, electronic money token	token e-novca, token elektroničkog novca
financial entity	financijski subjekt
ict third-party service provider	
dlt market infrastructure, market infrastructure based on distributed ledger technology	tržišna infrastruktura DLT, tržišna infrastruktura tržišna infrastruktura temeljena na tehnologiji decentraliziranog vođenja evidencije transakcija
ict risk	IKT rizik
issuer of asset-referenced tokens	
distributed ledger	distribuirana glavna knjiga (PR), decentralizirano vođenje evidencije transakcija
distributed ledger technology	tehnologija distribuirane glavne knjige, tehnologija distribuiranog zapisa, tehnologija decentraliziranog vođenja evidencije
transfer of crypto-assets	
(major) ict-related incident	(značajan) IKT incident
electronic money, e-money	elektronički novac
dlt ss	
(critical) ict service (provider)	(ključni pružatelj) IKT usluga
due diligence measure	mjera dubinske analize
financial instrument	financijski instrument, instrument financiranja
transfer of funds, funds transfer	prijenos novčanih sredstava
money laundering	pranje novca
ict risk management	
digital operational resilience	digitalna operativna otpornost
trading platform (for crypto-assets), (crypto-asset) trading platform	platforma za trgovanje (kriptoinovinom)
dlt mtf	
dlt tss	